

Fabriklovforslaget.

Indledningsforedrag i Nationaløkonomisk Forening.

Af

Cand. jur. & polit. Frantz Pio.

Vor første Fabriklov, Loven af 1873, var en for sin Tid ret vidtgaaende Lov, der stillede os mellem de forreste af Europas Lande paa Arbejderbeskyttelsens Omraade. Lad os kaste et Blik paa den evropæiske Arbejderlovgivning i hine Dage.

I Holland, Belgien, Norge og Sverrig fandtes en saadan Lovgivning slet ikke. I Schweiz fandtes kun spredte Kantonsbestemmelser. I Tyskland, Østrig og Frankrig finde vi en Arbejderbeskyttelse i højst beskedne Former. Disse Lovgivninger angik kun store Fabriker; foruden nogle almindelig holdte sanitære Forskrifter, indskrænkede de sig til at begrænse Børnearbejdet. Minimumsalderen var i Frankrig 8, i Østrig 10 og i Tyskland 12 Aar; Beskyttelsen strakte sig i alle tre Lande til det 16de Aar.

Højt over Datidens Niveau ragede den engelske Arbejderlovgivning, der allerede den Gang var naaet til foreløbig Afslutning, og i store Træk havde antaget den Form, den har den Dag i Dag, — med Beskyttelsen udstrakt til alle industrielle Bedrifter, med Half-

Timesystemet for Børn, med Titimersdagen saavel for Kvinder som for unge Mennesker, og med et omfattende Fabriksinspektorat som Vogter for Lovens Gennemførelse.

Paa denne Baggrund tager den danske Lov af 1873 sig ingenlunde saa tam ud endda. Den inddrager ikke blot Fabriker, men ogsaa fabriksmæssig drevne Værksteder under sin Ressort, — alt vel under Forbehold af, at der deri beskæftiges Personer under 18 Aar. Den nærmede sig det engelske Half-Timesystem, der den Gang stod med en vis Glorie over sig, idet den for Børn mellem 10 og 14 Aar satte 6 Timers Arbejde, medens Frankrig havde 8, Østrig 10. Den fulgte endvidere det engelske Mønster ved at sætte Titimersdagen for unge Mennesker mellem 14 og 18 Aar, medens Fastlandets Lovgivninger lod Beskyttelsen ophøre ved det 16de Aar. Fremfor alt sikrede man Lovens Gennemførelse ved Ansættelsen af særlige Fabriksinspektører, medens slige særlige Organer den Gang slet ikke fandtes i Frankrig og Østrig, og i Tyskland kun i ganske enkelte Distrikter.

Derimod tager Loven af 1873 klart og bestemt Afstand fra den engelske Lovgivning paa ét Hovedpunkt: Den bekymrer sig principielt kun om Personer under 18 Aar. Lovens ret almindelig holdte Sundhedsbestemmelser angaa vel ogsaa voxne Arbejdere, men da de kun gælde i Bedrifter, hvor Børn eller unge Mennesker beskæftiges, fremtræder denne Beskyttelse kun som et Accessorium til Beskyttelsen for de umyndige, og det af den tvingende Grund, at de sanitære Vilkaar efter deres Beskaffenhed maa være fælles for alle Arbejdere i samme Bedrift. Det ses da ogsaa, at

Lovens mere detaillerede Bestemmelser om Forebyggelse af Ulykkestilfælde ved Maskiner (Maskinernes Indhegning etc.) kun angaa saadanne Maskindele, som Børnene og de unge Mennesker ere udsatte for at komme i Berøring med. Særlige Bestemmelser om voxne Kvinder kender Loven lige saa lidt, som Datidens øvrige kontinentale Lovgivninger.

Alt ialt kan det siges, at vi i 1873 paa Arbejderbeskyttelsens Omraade stod som en smuk Nr. 2. I Løbet af de 27 Aar, der siden da er gaaet, har dette Forhold ganske ændret sig. Vi staa nu bagest i Rækken af Europas Industrilande, med den ældste og mest forældede Fabriklov.

Under Industriens voldsomme Opsving i dette Tidsrum er der gaaet en Strøm af Arbejderlovgivning over den industridrivende Verden. De Lande, der tidligere ikke kendte nogen Arbejderbeskyttelse, har skabt sig en saadan. I Tyskland, Østrig og Frankrig se vi hele 2 Gange gennemgribende Lovkomplekser bryde helt nye Baner paa dette Omraade. Endelig er der i de amerikanske og australske Stater voxet en Arbejderlovgivning op, der paa flere Punkter gaar langt ud over det Maal, vi kende her i Evropa. Kun den engelske Lovgivning holder sig — skønt i stadig Udvikling — i det hele og store indenfor de gamle Rammer, dog at Minimumsalderen for Børnearbejdet sættes op fra 10 til 12 Aar.

Trods de Forskelligheder, der frembyde sig mellem dette Virvar af Love, er der dog visse fælles Hovedtræk, der gaa som de røde Traade gennem hele Udviklingen.

Vi se først en stadig Udvidelse af de Virksomheder

som Lovene drage ind under deres Regulering — med en klar Tendens mod at inddrage alle industrielle Virksomheder uden nogensomhelst Begrænsning under Beskyttelsens Ressort.

Vi se dernæst en stadig Forhøjelse af Minimumsalderen for Barnets Indtræden i Fabriken, — med Tendens mod ganske at skille Skolegang og industrielt Arbejde fra hinanden.

Vi se endelig i alle Love — i større eller mindre Omfang — voxne Personer, særlig Kvinder, inddraget under Arbejderbeskyttelsen. Jeg nævner for saavel Mænd som Kvinder: Sanitets- og Sikkerhedsbestemmelserne, for Kvinder alene Maximalarbejdsdagen og Barselsbestemmelsen.

Hvad er der nu sket i Danmark under denne kolossale Udvikling af Arbejderbeskyttelsen i alle de øvrige Lande?

Vi har indskrænket os til to smaa Lovgivningsakter, som vel paa deres specielle Omraade bringe vor Arbejderlovgivning nogenlunde i Højde med Udlandets, men som dog i det hele og store lade det gamle System urørt. Jeg sigter til Maskinbeskyttelsesloven af 1889 og Helligdagsloven af 1891 § 3.

Disse to Love udvide begge vor Arbejderbeskyttelse i den Retning, at de drage Voxne ind under Beskyttelsen.

Medens Sikkerhedsforskrifterne i Loven af 1873 kun angik Bedrifter, hvor der arbejder Børn og unge Mennesker, løsner Maskinbeskyttelsesloven sine Forskrifter fra denne Begrænsning; voxne Personer fremtræde for første Gang i vor Ret som selvstændig beskyttede.

Medens Loven af 1873 kun forbød Arbejde af Børn under 14 Aar paa Søn- og Helligdage, foreskriver Helligdagsloven Søndagshvile for samtlige Arbejdere — om end kun paa de i Loven af 1873 omhandlede Værksteder.

Begge Love betyde derfor — trods al deres Beskedenhed — en Principforandring i dansk Arbejderlovgivning.

Sammenligne vi nu vor samlede Arbejderbeskyttelse med Udlandets, faa vi følgende Resultater:

1) Med Hensyn til de industrielle Virksomheder, som Beskyttelsen omfatter, komme vi nu decideret sidst i Rækken af de europæiske Lande.

2) Med Hensyn til Minimumsalderen for Barnets industrielle Arbejde, staa vi nu ganske alene med 10 Aars Grænsen. Naar bortses fra Italien, hvor den legemlige Udvikling jo er langt hurtigere, kender intet andet af Evropas Industrilande lavere Minimum end 12 Aar.

3) Med Hensyn til Beskyttelsens Udstrækning til Voxne staa vi ganske alene med vor Bestemmelse om, at Sanitetsforskrifterne ikke selvstændig angaa voxne Personer, ligesom vi — bortset fra Sverrig — er det eneste Land, der ikke paa noget Punkt yder den voxne Kvinde en særlig Beskyttelse.

Vi kan takke Maskinbeskyttelsesloven og Helligdagsloven for, at vor Særstilling med Hensyn til Voxnes Beskyttelse ikke ogsaa strækker sig til Sikkerhedsforskrifterne og Søndagshvilen.

Det Lovforslag, der skal være Genstand for den følgende Diskussion, søger at bringe vor Arbejderbeskyttelse op i Højde med Udlandets ved

1) at udvide Tallet af de regulerede Virksomheder,

2) at sætte Minimumsalderen for Børnearbejdet op,

3) at udvide Beskyttelsen for Voxne, særlig for den voxne Kvinde.

Under disse 3 Synspunkter kan man i store Træk sammenfatte de Novationer, som dette Lovforslag indeholder. Jeg skal omtale hvert af disse Punkter for sig.

I.

Med Hensyn til de under Beskyttelsen indtagne Virksomheder, sætter Forslaget praktisk set den yderste Grænse deri, at Bedriften enten har mekanisk Kraft eller beskæftiger flere end 5 Arbejdere. Udvidelsen i Forhold til Loven af 1873 gaar i 2 Retninger: dels medtages Bedrifter med mekanisk Kraft, selv om der i disse ikke beskæftiges Børn og unge Mennesker — for hvilke Bedrifter dog allerede nu Maskinbeskyttelsesloven gælder — dels medtages Bedrifter uden mekanisk Kraft under væsentlig Hensyn til Arbejdernes Tal. — Medens Loven af 1873 kun angaar en Del af Fabriksvirksomheden, inddrager Forslaget hele Fabriksvirksomheden og det større Haandværk.

Antallet af regulerede Virksomheder stiger herved fra ca. 1200 — eller naar Maskinbeskyttelsesloven medtages fra ca. 2,900 — til ca. 7,200; de derved berørte Arbejderes Tal — Maskinbeskyttelsesloven medregnet

— fra ca. 64,000 til ca. 114,000. Uregulerede forblive stadig ca. 27,000 Virksomheder med ca. 62,000 Arbejdere, herunder 12—13,000 Hjemmearbejdere, — alt naar Tallene fra 1897 (Industritællingen) lægges til Grund.

Hvor stort dette Fremskridt end er i Forhold til den nugældende Tilstand, kan Forslaget paa dette Punkt dog ingenlunde siges at være vidtgaaende i Sammenligning med Udlandets Lovgivning. England, Frankrig og Holland udstrække hele, Østrig en væsenlig Del af sin Arbejderbeskyttelse til alle industrielle Virksomheder, — England endog, selv om der deri ikke beskæftiges andre end Familiens egne Medlemmer, og selv om de ikke arbejde for Løn. — Den schweiziske Fabriklov begrænser vel Virksomhedernes Antal endnu stærkere end Forslaget, men talrige Kantonslove udstrække en væsenlig Del af Fabriklovens Bestemmelser — navnlig angaaende Kvinder — til alle Virksomheder uden Begrænsning. Den tyske Lov udstrækker en Del af sin Beskyttelse — navnlig Søndagshvilen og Sanitetsforskrifterne — til alle industrielle Virksomheder, men med Hensyn til Beskyttelsen for Kvinder og Mindre-aarige sætter den Grænsen ved den mekaniske Bevægkraft, — altsaa snævrere end Forslaget; men Loven aabner samtidig Adgang til ved kejserlig Forordning at udstrække disse Bestemmelser til andre Arter af Værksteder, blot undtagen Familieværksteder. Flere saadanne Forordninger ere udstedte, og det er Meningen herved successivt at inddrage alle industrielle Virksomheder under Reguleringen.

Lovforslaget lader os paa dette Punkt rykke op fra den bageste til en af de bageste Pladser,

idet det tildels — men ogsaa kun tildels — bringer os foran Belgien og Sverrig, afgjort derimod foran Norge. Den norske Lov af 1892 angaar kun fabriksmæssig drevne Virksomheder, men denne Begrænsning kan forklares ved, at denne Lov er det første Skridt paa denne Bane.

Det foreliggende Forslag aabner vel Adgang til ved kgl. Anordning at udstrække Begrænsningen af Børns og Mindreaariges Arbejde til andre Virksomheder end de af Forslaget omfattede. Men saavidt jeg opfatter det, sigter man ikke herved at bryde den opstillede Grænse indenfor Værkstederne, men til at inddrage under en begrænset Beskyttelse ganske andre Arter industrielle eller merkantile Virksomheder udenfor Værkstedskategorien, udenfor det overdækkede Rum.

Ogsaa paa dette Punkt er Forslaget ret beskedent.

De fleste fremmede Lovgivninger omfatte direkte Bygge- og Tømmerpladser, Skibsværfter o. dsl., ja flere Lande lade de egnede Dele af Beskyttelsesbestemmelserne gælde al Næringsdrift overhovedet — derunder ogsaa Handel og Transport. Ofte er dog ogsaa Arbejdet i disse sidste Virksomheder reguleret ved særlige Love, f. Ex. den engelske shop-hours Act, den engelske og schweiziske Lov om Jernbanefunktionærer, hvilke Love begge gribe ind i den voxne Mands Arbejdstid.

Naar man spørger, om det er principielle Grunde, der har bestemt de forskellige Lovgivninger til at sætte Grænsen forskellig for de regulerede Virksomheder, særlig med Hensyn til Inddragelsen af det større eller lille Haandværk, maa det besvares benægtende.

De sociale Grunde, hvorpaa Arbejderbeskyttelsen

hviler, Hensynet til at værne om Arbejderklassens Kraft og Arbejdsevne, gør sig lige stærkt gældende ved alle industrielle Virksomheder. Men Sagen er, at Arbejderbeskyttelsen fra første Færd var en Experimentallovgivning; man betraadte et hidtil ukendt Territorium, og man maatte derfor forsøge sig frem. Man maatte begynde ét Sted, og den naturlige Begyndelse var den store Fabrik, hvor Mislighederne traadte klarest for Dagen, hvor Kontrollen var lettest, og som paa Grund af deres økonomiske Overlegenhed bedst kunde taale at gøre Begyndelsen. Den successive Inddragen af det større og lille Haandværk er da fremskyndet ved den Iagttagelse, at de beskyttede Personer unddrog sig Beskyttelsen ved at søge over i uregulerede Virksomheder. Inddragelsen har fundet Sted under stadig Pression fra de Arbejdsgivere, der allerede var undergivet Reguleringen, og som ønskede deres Konkurrenter sat paa samme Vilkaar som de selv, og under stadig Modstand fra de Arbejdsgivere, der endnu ikke var undergivet Reguleringen, og som i denne Frihed saa en ny Mulighed for at tage Konkurrencen op med den store Bedrift.

Det er Haandværkets Existensberettigelse, der her føres i llden. Det maa dog dertil siges, at de Bedrifter, der kun kan hævde sig ved at skrue Arbejderbetingelserne ned under, hvad Samfundet anser for det kulturelle Lavmaal, næppe har nogen Existensberettigelse.

Disse Bemærkninger maa ikke forstaas som en Anke mod Forslaget over, at det ikke gaar videre, end det gør. Man maa jo tage Hensyn til, hvorledes Muligheden for den praktiske Gennemførelse stiller sig i det givne Øjeblik. Er Forslaget først bragt sikkert i

Havn, er det efter min Opfattelse kun et Tidsspørgsmaal, naar det — om end i modificeret Form — vil blive udstrakt til alle industrielle Virksomheder.

II.

Jeg kommer nu til den anden store Novation i Forslaget: Forhøjelsen af Aldersgrænsen for Børn fra 10 til 14 Aar, eller rettere til Skolepligtens Ophør, hvilket i Følge Skoleloven varierer fra det halvfjortende til det halvfemtende Aar. Half-Time-systemet opgives; Skolegangen skilles ganske fra det industrielle Arbejde. Bestemmelsen vil ramme c. 4000 Børn.

Paa dette Punkt synes Forslaget ved første Øjekast at være ret radikalt, og slutte sig til de mest yderliggaaende af de moderne Lovgivninger.

14-Aars-Grænsen finde vi i Østrig og Schweiz, praktisk set ogsaa i Tyskland, i Norge — om end med Undtagelser —, samt i de fleste amerikanske og avstralske Lovgivninger. Paa den anden Side gaar intet af de Lande, der her komme i Betragtning, lavere end til 12 Aar, og England og Frankrig kræve begge for Børn mellem 12 og 13 Aar, at de have bestaaet en Slags Afgangsexamen fra Skolen, saa vi kun i Holland og Belgien træffe den rene 12-Aars-Grænse. I Belgien eksisterer der imidlertid ikke nogen obligatorisk Skoleundervisning, saa dette Land bør rettest holdes ude ved denne Sammenligning.

Rette vi derfor Sammenligningen ikke paa de 14 Aar, men paa det bagved liggende Princip — at sætte Aldersgrænsen dér, hvor den almindelige Skolepligt

hører op, — opnaa vi næsten Enstemmighed i den europæisk-amerikanske Arbejderlovgivning, idet Frankrig og England da med en vis Ret kunne tælles med som Tilhængere af dette Princip, — og det foreliggende Forslag følger da kun dette næsten overalt accepterede Princip. Det er vor Skolelov, ikke Forslaget, der er radikalt.

Naar jeg her — om end med Forbehold — har talt England med til de Lande, der sætte Aldersgrænsen for Barnets Arbejde der, hvor den almindelige Skolepligt hører op, skylder jeg en nærmere Forklaring. Denne Paastand synes at være i Modstrid med det bekendte Faktum, at de engelske Halftimere — Børn under 14 Aar — alle tvangsmæssig søge Skolen.

Sagen er imidlertid den, at det engelske Barn, selv om det ganske har fyldstgjort sin almindelige Skolepligt i Følge Skoleloven, dog i det Øjeblik, det befatter sig med industrielt Arbejde, i Følge Fabrikloven bliver underkastet en særlig Skolepligt, saalænge det arbejder som Barn, d. v. s. til det 14de Aar — en Extraskolepligt, som ikke vilde have paa-hvilet det, hvis det ikke var indtraadt i Fabriken, og som ophører, saasnart det træder ud.

Dette ejendommelige Forhold forklares historisk ved, at Fabriklovens Skolebestemmelser blev givet paa en Tid, da der ikke eksisterede almindelig Skolepligt.

Jeg kan altsaa — trods Existensen af skolepligtige Half-timere — hævde, at England praktisk set sætter Grænsen for Barnets Indtræden i Fabriken der, hvor den almindelige Skolepligt hører op. *)

*) Et Forbehold maa dog gøres for saa vidt det tilstedes et 13 Aars Barn at indtræde i Fabriken, selv om det endnu ikke er

Den Begejstring, der for ca. 20—30 Aar var for Half-Timesystemet, er nu ganske forsvunden i England. Det har vist sig, at Kombinationen af industrielt Arbejde og Skoleundervisning gør den sidste temmelig illusorisk. De engelske Lærere erklærede for den store Arbejderkommission i 90'erne, at de, naar de kom til en ny Skole, strax kunde udpege Half-Timerne; de tog bare de daarligste Elever. (I lignende Retning har jo ogsaa de danske Skolelærere udtalt sig i den af Lærerforeningen for nylig udgivne Beretning om Skolebørns erhvervsmæssige Arbejde). I Løbet af 90'erne har Lovgivningsmagten to Gange gjort et Indhug paa Systemet ved at sætte Aldersgrænsen for Børnearbejdet op, først i 1891 til 11 Aar, dernæst for ganske nylig i 1899 til 12 Aar.*) 14-Aarsgrænsen og dermed hele Halftime-Systemets Ophævelse staar for Tiden paa Dagsordenen i England, og vil rimeligvis blive gennemført ved den næste Revision af Fabrikloven.

Selv bortset fra de berørte legale Indskrænkninger er Halftimearbejdet i stærk Aftagende. Forældrene

---

lykkedes det at bestaa den paagældende Afgangsexamen, eller rettere, naaet den paagældende »Standard«, — et Forhold, som dog kun rent undtagelsesvis vil kunne forekomme. Af større Betydning er det, at det staar de lokale Myndigheder, hvem det er overladt at fastsætte den paagældende Standard, frit for at sætte denne Standard lavere for fabriksøgende end for ikke-fabriksøgende Børn, -- vel under Hensyn til, at det fabriksøgende Barn i Følge Fabrikloven bliver underkastet en Extrascolepligt.

*) Medens Loven af 1891 er et Tillæg til Fabrikloven, er Loven af 1899 et Tillæg til Skoleloven. Det foreskrives her, at de lokale Myndigheder ikke maa udstede noget Afgangsbævis for Børn, der agte at søge Fabriken, — hvilket Afgangsbævis, som vi tidligere have set, er Betingelsen for, at Barnet under 13 Aar kan paabegynde industrielt Arbejde — før Barnets fyldte 12te Aar.

foretrække at lade Barnet blive i Skolen, hvad der i England, hvor Skoleundervisningen ikke er fuldstændig gratis, staar dem frit for; og Arbejdsgiverne bryde sig ikke om Børnene paa Grund af de mange Formaliteter, deres Anvendelse medfører. I store Distrikter — som f. Ex. Midland — findes Halftimere saa godt som slet ikke. Det er mest i Bomuldsdistrikterne, Systemet har holdt sig, og selv her findes det i nogle Egne, ikke i andre, saa Systemets Opretholdelse sikkert snarere skyldes gammel Vane end egentlig Trang.

Jeg har fordybet mig noget i det engelske Halftime-System, fordi jeg tror, at det vil blive ført som Argument mod Forslagets Bestemmelse om de 14 Aar. Jeg mener at have vist, at en saadan Argumentation vilde hvile paa en overfladisk Betragtning af Forholdene.

III.

Jeg kommer nu til den sidste store Novation i det foreliggende Forslag: Udvidelsen af den eksisterende — højst beskedne — Beskyttelse for den voxne Arbejder.

Herunder falder af Bestemmelser, der er fælles for begge Køn: Sanitetsforskrifter. — Af Bestemmelser, der ere særlige for de kvindelige Arbejdere: Barselsbestemmelser, Forbudet mod Søndags- og Natarbejde, og — fremfor alt — Titimersdagen, som herved stiller den voxne Kvinde lige med de unge Arbejdere fra 14—18 Aar.

Sanitetsforskrifterne ere kun detaillerede Præciseringer af de altfor almindelig holdte Forskrifter i Loven af 1873.

Novationen bestaar — bortset fra den særdeles vigtige Bestemmelse, at Kontrollen henlægges til Fabriksinspektørerne i Steden for til Sundhedsautoriteterne — væsenlig deri, at Sanitetsbestemmelserne gælde for voxne Personer, uanset om de arbejde sammen med Mindreaarige, — et Skridt, som paa Sikkerhedsbestemmelsernes Omraade allerede blev gjort ved Loven af 1889.

Forslaget søger for første Gang i vor Arbejderret at indføre en særlig Beskyttelse for den voxne Kvinde.

Barselsbestemmelsen og Forbudet mod Natarbejde genfindes i næsten alle europæiske Lovgivninger, og jeg skal ikke opholde mig videre derved.

Med Hensyn til Søndagshvilen træffe vi i den europæiske Lovgivning to Systemer. De vesteuropæiske Lande paabyde kun Søndagshvile for de særlig beskyttede Personer, Kvinder og Mindreaarige; i Mellem- og Nordevropa udstrækker Forbudet mod Søndagsarbejde sig til alle Arbejdere, ogsaa voxne Mænd. Vor Helligdagslov staar paa det sidste Standpunkt, idet den forbyder alt Søndagsarbejde i de i Loven af 1873 omhandlede Værksteder. Forslaget stiller sig nu pludselig paa det andet Standpunkt, idet det kun forbyder Søndagsarbejde for de særlig beskyttede Personer, Kvinder og Mindreaarige. Vi faa da den Mærkelighed, at det i nogle Virksomheder — de i Loven af 1873 omhandlede — er forbudt baade Mænd og Kvinder at arbejde om Søndagen, i andre Virksomheder — de ved Forslaget ny inddragne — kun Kvinder. Intet andet Land kender en saadan Kombination.

Det forekommer mig, at det vilde have været natur-

ligere, om man havde holdt fast ved Principet fra 1891, og ganske simpelt udvidet Helligdagslovens § 3 til ogsaa at omfatte de ny inddragne Virksomheder, idet man da undtog Mindreaarige og Kvinder fra Muligheden for Dispensation efter bemeldte Paragraf.

Det sidste Punkt, jeg skal omtale, er Forslagets Bestemmelse om Titimersdagen for den voxne Kvinde, medens vor Ret hidtil ikke har kendt nogensomhelst Begrænsning for myndige Personers daglige Arbejdstid.

Antallet af Kvinder over 14 Aar i de af Forslaget omfattede Virksomheder anslaaes til 18,000, eller knap Halvdelen af samtlige kvindelige Industriarbejdere. Drager man ved et grovt Skøn de unge Kvinder mellem 14—18 Aar fra, kommer Sagen til at dreje sig om 16—17,000 voxne Kvinder.

Af de evropæiske Lande er Norge, Sverrig og Belgien de eneste, der ikke begrænse den voxne Kvindes Arbejdstid. Det maa dog herved bemærkes, at den svenske Lov er fra 1881, altsaa temmelig forældet, og at den belgiske Lov dog beskytter Kvinden til det 21 Aar.

Alle de andre Lande fastsætte et Maximum for Kvindens Arbejdstid, og dette Maximum er overalt 11 Timer, undtagen i England, der har haft Titimersdagen siden 1847. Det maa dog her erindres, at i Østrig og Schweiz er de 11 Timer en almindelig Maximalarbejdsdag, der ogsaa gælde for voxne Mænd, hvorfor der her var særlige Grunde til at sætte et saa højt Maximum. Vi se da ogsaa, at den Zürich'ske Kantonslov, der alene angaar Kvinder (i de af Fabrikloven ikke omfattede Virksomheder), sætter Arbejdstiden til 10 Timer. Gaa vi til de oversøiske Lande, finde vi i de fleste

amerikanske Stater 10 Timer, i de australske 8 Timer som Maximum for Kvindens Arbejdstid.

Altsaa — ikke derved, at Forslaget overhovedet begrænser den myndige Kvindes Arbejdstid, men derved, at det sætter denne Grænse til 10 Timer, maa Forslaget siges at være vidtgaaende; men anlægger man et bredere Synspunkt, inddrager man de oversøiske Lande i Sammenligningen, erindrer man, at hele Spørgsmaalet om Begrænsningen af Kvindens Arbejde i Østrig og Schweiz fortrænges af den almindelige Maximalarbejdsdag, kan man dog langt fra sige, at Forslaget paa dette Punkt har taget sit Stade i den radikaleste Fløj af den moderne Arbejderlovgivning.

Af afgørende Betydning for, hvor man skal sætte Grænsen for Kvindens Arbejde i det enkelte Land, er den Arbejdstid, der er den sædvanlige i dette bestemte Land. Maximalarbejdsdagen er et tveægget Sværd; sættes den højere end den i Landet gængse Arbejdstid, fører den let til en Forhøjelse af denne. Da Arbejdstiden her i Landet er decideret kortere end i Tyskland, og vel i det hele og store kan siges at være 10 Timer, mener jeg, at det er med Rette, at Forslaget har valgt denne Grænse i Stedet for den tyske Lovs 11 Timersdag. Den ydre Forskel dækker over en indre Overensstemmelse mellem de to Lovgivningsakter.

Striden om det foreliggende Forslag vil sikkert koncentrere sig om Bestemmelsen om Kvindens Arbejdstid, og da man er mere tilbøjelig til at se Sagen fra den hjemlige Rets, end fra de fremmede Lovgivningers Standpunkt, vil Hovedstriden sikkert komme til at staa

ikke om de 10 eller 11 Timer, men om Begrænsningen af Kvindens Arbejdstid overhovedet.

Man vil spørge, med hvad Ret man griber ind i myndige Personers Arbejdsforhold.

Jeg skal dertil svare, for det første, at alle Lande har gjort saadanne Indgreb i større eller mindre Omfang, og at vi selv har gjort Skridtet i 1889 og 1891, og dernæst, at Myndighed jo kun er et rent terminologisk Begreb, et Hjælpemiddel til at udtrykke, at Personen kan indtræde i de og de Retsforhold. Stiller vi nu det Spørgsmaal under Diskussion, om vi af Samfundshensyn skal tillade en ellers myndig Person at indtræde i det og det bestemte Arbejdsforhold, revidere vi for saa vidt vort Myndighedsbegreb, og den tomme Formel kan da selvfølgelig ikke føres i Ilden som Argument. En Opposition mod Kvindens Maximalarbejdsdag ud fra den blotte og bare Myndighedsdoktrin, vilde savne enhver juridisk Berettigelse.

Man kunde med tilsyneladende større Vægt spørge, med hvad Ret man gør en Forskel mellem Mandens og Kvindens Stilling i Arbejdsforholdet, medens den moderne Ret paa andre Punkter netop stræber mod at udjævne denne Forskel.

Jeg svarer dertil, at Grunden til, at man gør denne Forskel, er det simple Faktum, at det er Kvinden, der føder Børnene. Dette Faktum afføder i enhver Retsforfatning en Forskel mellem Kvindens og Mandens retlige Stilling — jeg behøver blot at henvise til Straffelovens Sædelighedsparagrafer —; denne Forskel er i Tidens Løb bleven udslettet paa visse Punkter, fordi Trangen dertil er falden bort — f. Ex. paa Formue-

forholdets Omraade —, men dukker op igen paa nye Punkter, hvor Tidens skiftende Vilkaar skaber Trang dertil, og dette er Tilfældet paa Arbejdskontraktens Omraade.

Formaalet med Arbejderlovgivningen er at hævde Arbejderslægts Sundhed og Kraft, og da Kvinden, der føder Børnene, er langt mere bestemmende end Manden for den fremtidige Generation, er Forskellen i den retlige Behandling af de to Køn dermed rent principielt set tilstrækkelig motiveret.

Saa meget mere tiltrænger Kvinden en særlig Beskyttelse, som hele hendes, paa hendes Kønsejendommelighed grundede Stilling, hindrer hende i at beskytte sig selv i samme Omfang som Manden, nemlig gennem Fagorganisation. Erfaringen har vist, at Fagforeninger vanskelig trives mellem kvindelige Arbejdere. Det er ganske forklarligt. Enhver Kvinde haaber at blive gift, og haaber da at kunne opgive det industrielle Arbejde og ofre sig for Børnene og de huslige Sysler. Lønarbejdet har for hende ikke det Livsvarighedens Præg, som er Kittet for al Fagorganisation.

Naar man saaledes begrundet Kvindens Maximalarbejdsdag paa hele hendes Kønsejendommelighed, vil det ses, at der deri slet ikke ligger nogen Konsekvens med Hensyn til en Maximalarbejdsdag ogsaa for Mænd. Grænsen er skarp og bestemt, grundet paa de dybeste faktiske Forskelligheder, Livet kender. Den, der vil forsvare denne Grænse, har en stærk Position, som der maatte en hel anden Argumentation til for at sætte over.

Man kunde endelig indvende, at Begrænsningen af

Kvindens Arbejdstid i mange Tilfælde vil virke inhumant, ved at gøre de Kvinder brødløse, som ikke kan finde Arbejde under de nye Vilkaar. Samme Bemærkning kunde gøres med Hensyn til Udelukkelsen af Børn under 14 Aar i de Tilfælde, hvor Familiens Existens væsenlig beror paa Børnenes Fortjeneste.

Jeg skal dertil svare: ja selvfølgelig vil disse Bestemmelser i enkelte Tilfælde virke inhumant. De vil sikkert bevirke, at enkelte Kvinder bliver brødløse, at enkelte Familier se sig truede i deres Existens. Men dette er ogsaa ret irrelevant. Arbejderlovgivningen hviler ikke paa et skrøbeligt Humanitetshensyn, men paa den sociale Nødvendighed, Nødvendigheden af at hævde hele Arbejderstandens Sundhed og Kraft. Det er ikke de enkelte Individier, men hele Standen, den har for Øje. De enkelte Individier maa — i som udenfor Arbejderstanden — bøje sig for den Ordning, som Statsmagten finder nødvendig til Realisationen af dette Maal.

Det inhumane i det individuelle Tilfælde er et altfor dagligdags Fænomen, til at man skal lade sig skræmme ved det. Enhver Lov virker inhumant paa Grund af Nødvendigheden af at operere med grove Gennemsnitsregler. Ethvert teknisk Fremskridt — en Maskines Opfindelse — virker inhumant derved, at den gør et vist Antal Arbejdere brødløse.

Af større Vægt vilde den Indvending være, som kunde rettes ikke alene mod Begrænsningen af Kvindens Arbejdstid, men mod hele Arbejderbeskyttelsen, at den virker til at drive de beskyttede Personer

over i de uregulerede Virksomheder, navnlig Hjemmeindustrien, hvor Arbejdsbetingelserne er slettere end nogetsteds ellers. Erfaringen giver denne Paastand Medhold. Navnlig i Lande, der — som Tyskland og Schweiz — begrænse de regulerede Virksomheder stærkt, har det vist sig, at Antallet af Kvinder og Mindreaarige tager af i de større regulerede Virksomheder, men samtidig voxer stærkt i Husindustrien. Arbejderbeskyttelsen har givet Husindustrien et nyt Opsving; i Schweiz har man endog set, at en hel Industrigren er gaaet tilbage fra fabriksmæssig til husindustriell Drift.

Alt dette viser imidlertid kun, at det foreliggende Forslag ikke kan være vor Arbejderlovgivnings sidste Ord i denne Sag. Den Konsekvens, efterhaanden at udstrække Arbejderbeskyttelsen til alle industrielle Virksomheder, kan ikke undgaas, saa meget mere som Arbejdsgiverne i de regulerede Virksomheder med Føje kan protestere imod, at der fra Smaahaandværket og Husindustrien aabnes en Smudskonkurrence imod dem, baseret paa Rovdrift af den menneskelige Arbejdskraft.

De mest fremskredne Lande — England, flere amerikanske og australske Stater — har i de allersidste Aar draget denne Konsekvens til det yderste Maal. Ikke blot Familieværkstederne inddrages, men selv den enlige husindustrielle Arbejder underkastes i hvert Fald Lovgivningens sanitære Forskrifter.

Den store Vanskelighed ligger selvfølgelig i Kontrollen, og dette — Kontrollen med Husindustrien — er den moderne Arbejderlovgivnings store Problem, et

Problem, der dog tildels allerede har fundet en praktisk Løsning i de nævnte Lande. *)

- *) Jeg skal for Fuldstændigheds Skyld nævne de Kontrolmidler, man anvender i de nævnte Lande: Arbejdsgiverne skal føre Register over deres Hjemmearbejdere (England, New-York, New-Zeeland, Victoria); Hjemmearbejderne er tillige selv underkastet Anmeldelsespligt (Victoria) eller ligefrem Koncessionstvang (Massachusetts); i Værksteder, der tillige tjener til Beboelse, er det forbudt andre end Familiens egne Medlemmer at arbejde (New-York, Massachusetts). Ansvar for de sanitære Forhold i Værkstedet lægges over paa Arbejdsgiveren (England) eller Husejeren.